

Рецензії

Фелікс Маратович Штейнбук

доктор філологічних наук, професор кафедри русистики та східноєвропейських студій,
Університет Коменського у Братиславі (Šafárikovo námestie 6, 81499, Bratislava, Slovensko
(площа Шафаріка 6, 81499, Братислава, Словаччина));
e-mail: feliks.shteinbuk@uniba.sk; <https://orcid.org/0000-0002-4852-815X>

«Інтермедіальна скрипка у русі танцю»

Рецензія на книгу: Горболіс Л. М. *Міжмистецькі контакти українського тексту: монографія.*
Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 312 с.

Чи не кожна наукова монографія постає внаслідок поєднання зовнішніх факторів, які стосуються об'єктивних закономірностей у розвитку окремих галузей знань, і внутрішніх мотивів, характерних для творчої індивідуальності конкретного науковця. Внаслідок цього кінцевий результат залежить тільки від того, де і коли опиниться той чи той дослідник, аби представити свій виплеканий доробок «urbi et orbi».

Тож монографія Л. Горболіс, яку ця авторка присвятила інтермедіальній проблематиці в українському контексті, рано чи пізно мала бути презентована фаховій спільноті. І цього разу сталося саме так, як гадалося, оскільки проблема взаємодії мистецтв перебуває сьогодні у центрі уваги сучасного літературознавства та мистецтвознавства, а в «українській гуманітаристиці інтермедіальні студії» набули «широкої популярності» тому, що, на думку дослідниці, «вони посутньо розширюють кордони інтерпретації текстів» [1, с. 17].

З останньою тезою важко не погодитися, адже поділ мистецтва на відокремлені та замкнуті області літератури, живопису, музики, скульптури, архітектури тощо хоч і склався історично, але він не визначає властивість самих мистецтв, які, формуючись, поставали із прадавньої синкретичної єдності і, вочевидь, зберегли у собі спільний культурний код.

Здається, що актуалізація на новому етапі розвитку саме цього коду і спричинила як виникнення сучасних мистецько-синкретичних єдностей, так і потребу в їхньому адекватному, себто інтермедіальному, тлумаченні та інтерпретації.

Відтак необхідність та нагальність таких наукових розвідок, як рецензована монографія Л. Горболіс, є незаперечними. Крім безсумнівної актуальності цього дослідження, не може не звернути на себе увагу й оригінальність його композиційної структури.

Так, монографія складається з кількох розділів, які представляють різноманітні аспекти міжмистецької взаємодії між літературою і відповідно – музикою, кіно, театром, хореографією та малярством.

Як і очікувалося, першому різновиду міжмистецької взаємодії – музиці, присвячено найбільший розділ, у якому знайшлося місце для роздумів і стосовно «музичних параметрів прози Марка Черемшини», і «музичної основи оповідання Лесі Українки “Над морем”», і й навіть щодо «музики болю й радості в “Акордеоні” Миколи Жулинського» та «музики як смислової домінанти роману Ірен Роздобудько “Прилетіла ластівочка”».

Натомість подальші передбачення авторка дослідження руйнує тим, що замість традиційного у цьому контексті малярства Л. Горболіс звертається до особливостей взаємодії між літературою та кіно, тому вже між літературою і театром – причому саме у такій послідовності, – а надалі між літературою та хореографією.

Таким чином, авторка монографії ламає усталені уявлення про традиційну послідовність, за якою за музикою мало б розглядатися малярство, відтак хореографія, театр і кіно. Але у цьому порушенні звичних уявлень дається визнаки неабиякий сенс, пов'язаний із, сказати б, дослідницькою ретроспекцією, коли телеологічне обґрунтування розвідки заміняється на каузальне, через що причину визначає не попереднє, а наступне явище.

Зокрема, якщо взяти, наприклад, до уваги думку М. Ямпольського, за якою «кінематограф, фіксує ритмічну хореографію тіл (у том числі і неорганічних), піддає тіла певній глибинній трансформації» [2, с. 296], то тоді можна висувати, що це не танець як мистецтво руху набуло з часом форми кінематографу, а це кінематограф перетворив рух на мистецтво.

За цією, власне, логікою і побудована книга Л. Горболіс, внаслідок чого відкриваються несподівані перспективи, за якими розгляд «Землі» Олександра Довженка подається у «музичному супроводі від “ДахаБраха”», а міжмистецькі кореляції між літературою та театром розглядаються не у зв'язку із музичними комедіями типу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського або «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, а через аналіз п'єси сучасного українського драматурга П. Ар'є «На початку і наприкінці часів» – п'єсі, присвяченої темі Чорнобиля.

Зрештою, набагато більш важливою є не лише композиція рецензованого тексту, а і його змістова наповненість. Бо, на відміну від численних попередників, дослідження яких, як правило, обмежувалися взаємодією літератури із музикою, живописом і театром, Л. Горболіс сміливо рушає на територію, до останнього часу майже невідомої українському літературознавству.

Тож одним із найцікавіших та найперспективніших, на мою думку, розділів є розділ, у якому авторка намагається з'ясувати, у чому полягає «хореографічний код новелістики Володимира Корнійчука» та «про що танцює героїня “Дитячої груді у скрипці” Михайла Яцківа».

Особливо показовим з огляду на репрезентативність аналізованого дослідження є останній аспект, тому що ця мініатюра оригінального українського митця і справді становить надзвичайно складний художній об'єкт модерністської поетики. Щобільше, дослідниця не тільки вступає у дискусію зі своїми попередниками, а й пропонує таку інтерпретаційну версію, яка і сама майже приречено провокує на дискусію.

Так, намагаючись заперечити скептичну позицію А. Матусяк, Л. Горболіс стверджує, що «у рішенні жінки піти в танець спрацювало колективне несвідоме, вроджене прагнення краси й відчуття ритму» [1, с. 232]. І у цьому є певна рація, але цілковито погодитися з озвученою думкою не дозволяє образ дитини, важливість якого (образу) зафіксовано у назві замальовки М. Яцківа. Адже проблема з образом «дітвача», як його позначає оповідач, полягає у тому, що коли «мати пішла в колесо, дітвача зняв страх». А цей страх свідчить, щонайменше, про амбівалентний характер танцю, символічний сенс якого може виявляти не лише те, «що жінка сповнена бажань жити й радіти життю» [1, с. 235], а й що танець може «ритуально починатися рухом вліво – в сторону смерті» [2, с. 70].

Водночас на завершення цих рефлексій необхідно ствердити, що у мене немає жодних сумнівів у тому, що подібні дискусійні моменти якнайпереконливіше свідчать про ґрунтовність, глибину і перспективність розвідки, яку написала Л. Горболіс і яка (розвідка) суттєво прислужиться подальшому розвитку сучасного українського літературознавства.

Список літератури

1. Горболіс Л. М. Міжмистецькі контакти українського тексту: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 312 с.
2. Ямпольский М. Демон и Лабиринт. Москва: Новое литературное обозрение, 1996. 336 с.

Штейнбук Феликс Маратович, доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры русистики и восточноевропейских студий, Университет Коменского в Братиславе (Šafárikovo námestie 6, 81499, Bratislava, Slovensko (площадь Шафарика 6, 81499, Братислава, Словакия)); e-mail: felixm@ua.fm, feliks.shteinbuk@uniba.sk; <https://orcid.org/0000-0002-4852-815X>

Feliks Shteinbuk, Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Russian and East European Studies, Comenius University in Bratislava (Šafárikovo námestie 6, 81499, Bratislava, Slovensko); e-mail: felixm@ua.fm, feliks.shteinbuk@uniba.sk; <https://orcid.org/0000-0002-4852-815X>